

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

Kapitel II.

I det foregaaende er det godtgjort, at den Form af Runeskriften, som blev dannet hos Goterne, for Runeskriften fra dem gik over til Nordboerne og Vestgermanerne, har optaget Runetegn baade fra den græske og fra den romerske Skrift.

Men ogsaa under Runeskriftens senere Anvendelse hos de germanske Folk synes den græske Skrift ved enkelte Runeformer og paa enkelte Steder at have faaet nogen, om end ikke betydelig, Indflydelse paa Runeskriften.

Som Eksempel paa en senere Indflydelse fra den græske Skrift paa Runeskriften kan følgende nævnes: Sammenligningen af den nordiske Runeskrift med den angelsaksiske og med Charnay-Spændens Tegn synes at vise, at det ældste Runetegn for **ŋ** har sin Oprindelse fra en Forbindelse af to mod hinanden vendte græske **Γ**'er. Men paa et Beslag fra Vimose og paa de to Brakteater Nr. 17 og 104 forekommer som Tegn for **ŋ** \ll af samme Høide som de omstaaende Runer. Og samme Betydning synes en eneste **<** af samme Høide som de øvrige Runer at have paa Belland-Stenen og paa Brakt. 38. Se S. 114 f.

Dette Tegn \ll eller **<** af samme Høide som de omstaaende Runer er saa forskjelligt fra de ellers forekommende Tegn for **ŋ**, at det ikke synes at kunne føres tilbage til samme Grundform. Derimod synes hint Tegn naturligt at kunne forklares som opstaaet af græsk **Π**. Dette Tegn synes altsaa at maatte være optaget fra græsk Skrift af Germaner, som ikke i Norden, men i sydligere Egne lærte paa en eller anden Maade græsk Skrift at kjende.

I det foregaaende S. 119 f. er Runetegnet **Me** udledet fra en Form af Græsk **Eta**. Denne Form af Runen synes at være den, som blev anvendt i Runeskriften, førend denne fra Goterne gik over til Nordboerne og til Vestgermanerne. Men jeg har sammesteds nævnt det som en Mulighed, at en anden Form af Runen **□** kunde gaa tilbage til en lidt forskjellig Form af **Eta**.

For **t** maa den Form af Runeskriften, som fra Goterne gik over til Nordboerne og Vestgermanerne, have havt Runeformen **↑**. Naar Kovel-Spydet derimod har Formen **T**, synes denne senere at være laant enten fra den græske eller fra den romerske Skrift; se S. 168 f.

Om Formen for **d** paa Kovel-Spydet se S. 172.

I Forbindelse med disse Bemærkninger om en senere Indflydelse paa Runeskriften fra græsk Skrift kan ogsaa henvises til det, som foran er sagt om en Form af **þ** med Sidestav fra den lodrette Stavs Top til dens Basis (S. 157 Anm. 1); om en Form af Runen for **k** med lodret Stav (S. 161); om en Form af **o**-Runen paa Eidsvaag-Stenen (S. 118 Anm. 1).

Derimod har efter Runeskriftens første Dannelse hos Goterne den latinske Skrift paa forskjellige Steder og til forskjellige Tider faaet en langt stærkere Indflydelse paa Runeskriften.

Nogle Brakteater har Indskrifter, som bestaar af Tegn, der dels ligner romerske Bogstaver, dels Runer, men om hvilke det ikke er paavist, at de indeholder Ord i germansk Sprog. Flere Grunde synes derimod at tale for, at disse Indskrifter er forvanskede Gjengivelser af romerske Mynt-Indskrifter ved Germaner,

som kjendte Runeskriften. Saaledes Indskriften paa en i Sjælland funden Brakteat, der er afbildet i Atlas f. nord. Oldk. Nr. 13, og paa en i Danmark funden Brakteat, som er afbildet hos Montelius, Från jernaldern Pl. 1 Fig. 5.

Men paa dette Forhold, som jeg allerede har berørt i Aarbøger f. nord. Oldk. 1871 S. 173 f., skal jeg her ikke gaa nærmere ind.

Tydeligst lader den senere Indflydelse af den latinske Skrift paa Runeskriften sig paavise i Brakteat-Indskrifter.

Særlig bør her flere Bogstavtegn paa to Brakteater nævnes, nemlig Nr. 30 og Nr. 28 hos Stephens, begge fundne ved Overhornbæk i Nærheden af Randers. Jeg har i Aarbøger 1905 S. 241 ff.¹⁾ søgt at tolke disse Indskrifter og da søgt at vise, at Brakteaterne er forfærdigede af en Eruler omtrent Aar 510.

De to Brakteater er i Indskriftens Anbringelse og i Runernes Former nær beslægtede og synes at hidrøre fra én og samme Mand.

Brakt. Nr. 28 har 4 Gange Runetegnet for u, som paa Brakt. Nr. 30 forekommer 2 Gange. Men derhos har Brakt. Nr. 28 som Tegn 11 fra Indskriftens Begyndelse i Ordet *huilald* et latinsk **V**, som ikke rækker ned til Runernes Basis. Tegnet har her Lydværdien af en Halvvokal. Samme Indskrift har 2 Gange Runen for w.

Det latinske Tegn **V** forekommer ogsaa i andre Brakteat-Indskrifter. Brakt. Nr. 1. fra Broholm paa Fyn har 3 indbyrdes forskellige u-Runer, men derhos foran (til venstre for) Billedets Hoved én Gang latinsk **V** og bag Hovedet et Tegn, som enten er Runetegnet vendt op og ned eller en Afændring af latinsk **V**. Om et **V**-formet Tegn paa Brakt. Nr. 23 (fra Overhornbæk, Jylland) er ment som det latinske Bogstavtegn, er tvivlsomt. Brakt. Nr. 56 (fra Bolbro, Fyn) har sikkert én Gang og sandsynlig én Gang latinsk **V** som Tegn for u. Denne Brakteat har ikke Runetegnet for u. Brakt. Nr. 78 (fra Næsbyjærg, Jylland, = Brakt. Nr. 100 fra Darum i 5 Eksemplarer) har én Gang Tegnet **V**, men om dette her er Tegnet for Lyden u, er tvivlsomt²⁾.

Den foran omtalte Brakteat Nr. 28, fra hvilken er opført et latinsk Tegn, har ogsaa en smal oval Form af latinsk **O** som 4de Tegn fra Indskriftens Slutning, hvor jeg udskiller *uo* som et Kvindenavn i Nominativ³⁾.

Herved kan mærkes Indskriften paa Brakt. Nr. 65 (fra Skärkind Sogn i Östergötland)⁴⁾. Denne Indskrift er ikke i Runer, men skreven med latinske Bog-

1) [Af Brakt. Nr. 28 har Magnus Olsen givet en afvigende Tolkning i Aarbøger 1907 S. 19 ff.]

2) [Se Aarbøger 1905 S. 233, (240 ff.,) 275, 291.]

3) I Aarbøger f. nord. Oldk. 1871 S. 175 har jeg formodet, at nogle Skrifttegn paa de to, sandsynlig fra samme Mand hidrørende Brakteater fra Overhornbæk, Brakt. Nr. 28 og 30, skulde vise Indflydelse fra nordetruskisk Skrift. Men denne Formodning tror jeg nu at maatte opgive. Tegnet \ddot{z} forekommer paa Brakt. 28 to Gange med Betydning **t** (medens samme Indskrift én Gang i samme Betydning har det sædvanlige Tegn sat paa Hovedet). Samme Tegn forekommer én Gang paa Brakt. Nr. 30 med Betydning **t**. (Denne Indskrift har for **t** én Gang det sædvanlige Tegn sat paa Hovedet, og én Gang et Tegn [Binderune af **t** og **a**, Aarbøger 1905 S. 258], der ser ud som en sædvanlig **t**-Rune, men tillige med en parallel Skraastreg længere nede til hoire. Det her nævnte Tegn stemmer i Form overens med et nordetruskisk Tegn, men denne Overensstemmelse er vel tilfældig, da det nordetruskiske Tegn efter Pauli, Altital. Forsch. I, S. 56 betegner *z*.

4) [Denne Indskrift vil blive udførligere behandlet i det følgende i Ekskurs IV.]

staver. Den er sikkert affattet i et germansk Sprog, men ikke i de ældste Runeindskrifteres sædvanlige nordiske Sprog, derimod i en vestgermansk Sprogart, mulig i langobardisk. Denne Indskrift har tre Gange latinsk **V** (to Gange som Vokaltegn, én Gang som Tegn for *w*). Den har i Mandsnavnet **VO** en smal oval, i Enderne tilspidset Form af **O**. Væsentlig samme Form har andet **O** i Verbalformen **AVROITO**. Lidt bredere og lidt mere uregelmæssig er **O** i Mandsnavnet **TVTO**.

Ganske forskjellig er derimod første **O** i Verbalformen i **AVROITO**. Her er Tegnet meget bredere, navnlig ved den øvre Ende, og det er oventil og nedentil indbøiet. Dette Tegn synes ikke at være opstaaet af latinsk **O**, men snarere af en Form af det græske Omega, hvorved ogsaa Stephens transskriberer det.

Ogsaa i de Runeindskrifter paa løse Gjenstande, som udenfor Norden er fundne paa Fastlandet, viser sig senere Indflydelse paa Runeskriften fra den latinske Skrift. S. 19 er det nævnt, at Charnay-Spænden for **I** har en Form, i hvilken Skraastregen gaar ud fra den lodrette Stav langt nede og skraaner ned til i Linje med Stavens Basis. Denne Runeform synes at være overført fra en overensstemmende latinsk kursiv Form af *l*.

Ogsaa Henning antager ved Runetegn i de tyske Runeindskrifter senere fortsat Indflydelse fra den latinske Skrift. Saaledes S. 150 ved de skiftende Former af Runen for *r*; jfr. her ovenfor S. 15 f. 1).

I det foregaaende har jeg nævnt, at i Brakteat-Indskrifter flere latinske Tegn forekommer mellem Runetegnene. Et nær beslægtet Forhold viser sig i angelsaksiske Mynt-Indskrifter. Paa disse Mynter forekommer tildels Runer og latinske Bogstaver om hinanden i samme Indskrift. Herpaa skal jeg ikke gaa nærmere ind, men kun nævne enkelte Eksempler.

Latinsk **E** og latinsk **O** forekommer midt imellem Runetegn paa en angelsaksisk Mynt hos Keary I S. LXXXV, LXXXVII, S. 83, Pl. 14,1 i Indskriften **beona**, som henføres til en Konge af dette Navn i Øst-Anglia c. 760. I dette Navn er de tre sidste Bogstaver skrevne med Runer, medens **B** kan opfattes enten som Runetegn eller som latinsk Tegn.

I Mynter af Cynwulf, Myntmester under Eanred, Konge i Northumbria (807–841?), hos Keary S. LXXXVIII, 146 f. er Navnet **CYNVVLF** skrevet med latinske Bogstaver, men saaledes at *y* er betegnet ved et latinsk **V** med en lodret Stav i Midten. Dette Tegn skyldes Indflydelse fra Runeskriften.

Navnet *Wihfred* er paa Mynter skrevet dels helt med Runer, dels med en Blanding af Runer og latinske Bogstaver, i hvilken Blanding snart Runer og snart latinske Bogstaver er overveiende.

I mange af disse Mynt-Indskrifter, som indeholder Navnet *Wihfred*, er *h* betegnet ved Runen **N**, der har Formen af det latinske Tegn for *n*. Dette har givet Anledning til, at man her feilagtig har læst *Wintred*. Saaledes Searle, *Onomasticon*. Nærmere Oplysninger om, hvem dette Myntmesternavn *Wihfred* tilhører, vil findes hos Keary og hos Searle under Navnene *Wihfred* og *Wintred*.

1) Sammenlign Henning S. 150 om Runerne for **u** og **k**. Om **b** S. 151.